

Llengua i fet religiós a la Fullea dels segles XIX i XX

INDEX

1. Objectius i metodologia	30
2. Fullea	30
3. Parròquia de Santa Maria de Fullea	31
3.1. Suport paper	31
3.1.1. Els llibres parroquials de registre	31
3.1.2. Altres documentació	34
3.2. Suport no paper	35
3.2.1. Llibres de registre	35
3.2.2. Llibres de registre de baptisme	35
3.2.3. Altres inscripcions	35
4. Confraries	35
5. Hospital dels Pobres	37
6. Santa Missió	37
7. Producció	37
7.1. Suport paper	37
7.1.1. Recordatoris de primera comunió	38
7.1.2. Recordatoris de confirmació	38
7.1.3. Participacions de casament	38
7.1.4. Esquies	38
7.1.5. Documents de felicitació	38
7.2. Suport no paper	39
7.2.1. Lapidis i inscripcions del Cementiri	39
7.2.2. Altres inscripcions	39
8. Conclusions	40
9. Bibliografia	

Santi Arbós Gabarró

Llengua i fet religiós a la Fullea dels segles XIX i XX

ÍNDIX

1. Objectius i metodologia	30
2. Fullea	30
3. Parròquia de Santa Maria de Fullea	31
3.1. Suport paper	31
3.1.1. Els llibres parroquials de registre	31
3.1.2. Altra documentació	34
3.2. Suport no paper	35
3.2.1. Segells	35
3.2.2. Llindes	35
3.2.3. Altres inscripcions	35
4. Confraries	35
5. Hospital dels Pobres	37
6. Santa Missió	37
7. Producció privada	37
7.1. Suport paper	37
7.1.1. Recordatoris de primera comunió	38
7.1.2. Recordatoris de confirmació	38
7.1.3. Participacions de casament	38
7.1.4. Esqueles	38
7.1.5. Documents de felicitació	38
7.2. Suport no paper	39
7.2.1. Làpides i inscripcions del Cementiri	39
7.2.2. Altres inscripcions	39
8. Conclusions	40
9. Bibliografia	44

1. Objectius i metodologia

L'objectiu primordial del present treball¹ és fer una primera aproximació a l'ús lingüístic dins el fet religiós, entès aquest en un sentit ampli, a Fullea (Garrigues), durant els segles XIX i XX. La nostra intenció és determinar quina és la llengua utilitzada, sobretot en l'escriptura, tant pels membres de la jerarquia eclesiàstica de l'Església catòlica en el desenvolupament de la seva activitat en aquesta població, com dels propis fulledencs en tots aquells actes (naixement, celebració d'onomàstiques, primera comunió, confirmació, casament i mort) de certa transcendència social i relacionats en major o menor mesura amb les creences religioses.

Amb aquest objectiu s'ha consultat l'Arxiu Històric de l'Arxidiòcesi de Tarragona (AHAT, fonamentalment els llibres sacramentals del segle XIX i principis del XX, però també la resta de documentació d'aquest període), l'Arxiu Parroquial de Fullea (APF, llibres sacramentals del segle XX), algunes col·leccions privades de documents pertanyents a famílies de la població (recordatoris de bateig, primera comunió i confirmació, participacions de casament, felicitacions diverses i esqueles). Així mateix s'ha recollit l'epigrafi i altres inscripcions sobretot de l'església parroquial i les del cementiri.

La documentació s'ha classificat en diferents apartats tenint en compte qui l'havia produïda: església parroquial de Santa Maria de Fullea, confraries, hospital dels pobres, Santa Missió i producció privada. Després s'han realitzat diferents subdivisions en funció del suport i els tipus de document.

Les conclusions a què s'arriba es comparen, en la mesura que n'hem trobat algun tipus d'informacions, amb la situació d'altres zones de la diòcesi, de Catalunya i dels Països Catalans.

2. Fullea

Fullea és un municipi (16,19 km²) d'uns 115 habitants situat en l'extrem est de la comarca administrativa de les Garrigues, en la Segarra històrica. El poblament és agrupat en el nucli urbà (560 m) a l'interfluvi de les valls ("fondos") de la Granada i els Escortals.

La base econòmica del poble és l'agricultura de secà, basada fonamentalment en la vinya, l'olivera, l'ametller, i el cereal, clarament en recessió, tot hi que també hi ha un parell de granges (porcina i avícola) i alguna petita indústria (fusteria i química).

El territori fulledenc va ser cedit per Ramon Berenguer IV a Ramon de Boixadors, el 1149, inclòs dins del veí Tàrrés del qual constituïria primerament una quadra per independitzar-se molt poc temps després. Les terres dels Boixadors i d'altres propietaris per diverses donacions van anar passant al monestir de Poblet. El període dels segles XIII-XV es va anar consolidant el poder del cenobi cistercenc sobre la població que arribaria fins a la desamortització del segle XIX. El 1787, segons el cens de Floridablanca, tenia 428 habitants, i es va obtenir el màxim a mitjans del XIX, amb uns 500-600 habitants, moment des del qual la població ha anat decreixent. El període dels anys 60 va ser d'una forta emigració que a hores d'ara sembla haver-se estroncat, amb una pobla-

1 Una primera versió d'aquest estudi es va presentar com a treball de curs a l'assignatura "Història de la llengua catalana III" impartida pel Dr. Alfred Agustí (UdL), a qui agraïm els suggeriments i revisions.

ció més o menys estabilitzada durant el període 1975-1991, que ara torna a disminuir i presenta una forta tendència a l'envelliment (115 habitants, el 1998). De Queralt (1999, 62), un excel·lent llibre sobre el despoblament i les possibilitats de futur d'aquestes terres, centrat exclusivament en els termes de Fulleda i Tarrés, extraiem les següents dades de l'evolució demogràfica fulledenca:

1860: 500 habitants; 1877, 492; 1887, 491; 1900, 423; 1910: 405; 1920, 388; 1930, 336; 1940, 285; 1945, 234; 1950, 243; 1955, 243; 1960, 200; 1965, 186; 1970, 131; 1975, 120; 1981, 121; 1986, 122; 1991, 123; 1996, 117.

El parlar de Fulleda pertany al català nord-occidental, no estrictament lleidatà, de transició cap a l'oriental (Continente&Arbós 1993, 66-72).

Eclesiàsticament forma part des de la Reconquesta de l'arquebisbat de Tarragona, com a vicaria dependent de l'Espluga Calba almenys fins al 1830, dins el qual actualment es troba englobat a l'arxiprestat Urgell-Garrigues amb seu a Arbeca. En un primer moment, tot i que llavors encara no devia existir com a entitat parroquial, el territori fulledenc, inclòs encara en el de Tarrés, degué pertànyer a l'arxiprestat de Sant Martí de Maldà (del qual encara formava part al segle XIX per incorporar-se posteriorment al de Vinaixa) que el 1154 passà del bisbat de Vic al de Tarragona (GEC 22, 151; Arbós&Arbós 1999, 63-64).

3. Parròquia de Santa Maria de Fulleda

3.1. Suport paper

3.1.1. Els llibres parroquials de registre

A partir del Concili de Trento (1545-63) s'estableix l'obligació parroquial de dur llibres de registre sotmesos a la revisió i aprovació dels bisbes en les visites pastorals. Pel que respecta a la Tarraconense, el cinquè concili (1555) estableix l'obligatorietat de la redacció de només dos llibres, el de baptismes i el d'òbits. Al concili presidit per l'arquebisbe Terés ja són esmentats els *cinque libri* tridentins, és a dir, de baptismes, confirmacions, matrimonis, compliment pasqual i defuncions (Agustí 1994, 161-163).

Pel que fa a la parròquia de Fulleda, disposem, en l'època anterior al XIX, de registres de baptismes, bàsicament, òbits i compliment pasqual que només abasten fragments temporals corresponents als segles XVI, XVII i XVIII. A més aquesta documentació es troba molts cops inclosa en volums corresponents fonamentalment a manuals notariais confeccionats pel mateix rector del poble en la seva qualitat de notari. Pel que fa a les llengües veiem un ús que podríem qualificar de preponderant del català i l'aparició del llatí ja al segle XVII-XVIII: 1578-1581, cat.[=català] (baptismes; AHAT: Fulleda, caixa 3, 12a); 1580 i 1594, cat. (òbits; AHAT: Fulleda, caixa 3, 12a); 1614-1615, cat. (baptismes; AHAT: Fulleda, caixa 3, 12k); 1638-1663, cat. (baptismes; AHAT: Fulleda, caixa 1, 19bis); 1643-1653, cat. (compliment pasqual; AHAT: Fulleda, caixa 1, 19bis); 1686-1733, llatí (baptismes; AHAT: Fulleda, caixa 6, 25); 1733-1748: cat. (baptismes; AHAT: Fulleda, caixa 6, 25). Una alternança, llatí i català, que també detecta Alfred Agustí (1994, 202- 206) pel que fa al bisbat de Lleida tot i que allí la introducció de l'espanyol és gairebé un segle anterior, cap al 1778 com a conseqüència de la Reial Cèdula de 1768.

Després, entre 1748 i 1852, resta un espai de més d'un segle sense que hàgim pogut localitzar cap més llibre de registre parroquial.

Número 1: Llibre de baptismes comensa lo any 1852

(AHAT: Fullea, caixa 6, 24)

Aquest tom té, però, les partides de casament i de defunció del mateix període que s'indiquen en les dues entrades següents. A més, en una nota del mossèn de la parròquia es dona fe de canvi de llengua: "Por disposición superior insertada en el Boletín Eccto. del Arzobispado, correspondiente al día veinte octubre de mil ocho cientos sesenta y seis, se ordena, que desde el primero de enero de mil ocho cientos sesenta y siete, todas las partidas sacramentales se extiendan en español y con estricta sugestión a los adjuntos respectivos modelos".

Tot i la data que esmenta el títol, hi ha enregistrats alguns baptismes de l'any 1851 i el mateix passa amb els casaments i defuncions.

27-10-1851/9-09-1866: cat.

1867-1874: esp. [=espanyol]

Número 2: Llibre de esposis comensa en lo any 1852

(AHAT: Fullea, caixa 6, 24)

24-10-1851/24-11-1866: cat.

1867-1873: esp.

Número 3: Llibre de òbits que comensa en lo any 1852

(AHAT: Fullea, caixa 6, 24)

27-11-1851/16-12-1866: cat.

1867-1874: esp.

Número 4: Llibre de confirmacions 1859-1943 i compliment pasqual 1860-1949

(AHAT: Fullea, caixa 5, 19)

1859: barreja català i espanyol (confirmacions)

1866-1927: esp. (confirmacions)

1860-1882: cat. (comp. pas.)

1883-1907: esp. (comp. pas.)

1908-1912: cat. (comp. pas.)

1913-1918: esp. (comp. pas.)

1919-1924: cat. (comp. pas.)

1925-1935: esp. (comp. pas.)

1940-1949: esp. (comp. pas.)

Número 5: Llibre d'òbits 1875-1936

(AHAT: Fullea, caixa 7, 28)

1875-1936: esp.

Per error, aquest llibre està inventariat a l'arxiu com *Òbits 1815-1936*.

Número 6: Llibre de baptismes 1875-1926

(AHAT: Fullea, caixa 6, 26)

1875-1926: esp.; tanmateix al marge de les partides de baptisme es troben a vegades notes, en català, informant que el batejat ha contret matrimoni amb determinada persona, de l'estil de "Lo 23 maig 1909 casà ab Mª Roca Codines, Fullea. [rúbrica] Francisco Porta, rector" (pàg. 30). Aquestes anotacions, a vegades consecutives i de la mateixa mà, les podem trobar tant en català com en espanyol, almenys durant els dos primers decennis del segle XX.

Número 7: Libro de defunciones de la parroquia de Santa María de Fullela

(APF, Vinaixa)

Conté les partides de defunció del període 1939-80.

1939-73: esp.

1973-74: esp./cat.

1974-80: cat.

Número 8: Libro de bautismos de la parroquia de Santa María de Fullela

(APF, Vinaixa)

Conté les partides de baptisme originals des de 1939 a 1980, a més d'una còpia de les del període 1926-36, les quals foren destruïdes durant la Guerra Civil.

1926-79: esp.

1979-80: cat.

Número 9: Libro de confirmaciones de la parroquia de Fullela

(APF, Vinaixa)

Forma un mateix tom amb l'anterior i conté les partides de confirmació del període 1960-1979.

1960-79: esp.

Número 10: Libro de matrimonios de la parroquia de Santa Maria de Fullela

(APF, Vinaixa)

Conté les partides matrimonials del període 1939-80.

1939-80: esp.

Número 11: Llibre d'exèquies. Parròquia de Santa Maria de Fullela

(APF, Vinaixa)

Conté les partides de defunció del període 1983-99.

1983-99: cat.

Número 12: Llibre de baptismes. Parròquia de Santa Maria de Fullela

(APF, Vinaixa)

Conté les partides de baptisme del període 1983-99.

7

1983-99: cat.

Número 13: Llibre de confirmacions. Parròquia de Santa Maria de Fullela

(APF, Vinaixa)

Conté les partides de confirmació del període 1979-99.

1979-99: cat.

Número 14: Llibre de matrimonis. Parròquia de Santa Maria de Fullela

(APF, Vinaixa)

Conté les partides de matrimoni del període 1982-99.

1982-99: cat.

3.1.2 Altra documentació

Apleguem en aquesta apartat la documentació que no és estrictament *quinque libri*. En segles anteriors els protocols notariais redactats pels vicaris i capellans eren la part més voluminosa de la producció escrita parroquial, tanmateix, almenys pel que ens ha pervingut, sembla que en el XIX resta reduïda a la redacció d'alguns testaments. Això deu ser motivat per la proclamació del "Nou Pla" l'1 de març de 1768, "aprovat per la Reial Cambra i confirmat per la Reial Cèdula, que modifica l'estructura existent [del bisbat] i suprimeix les notaries rurals" (HAT). El dret civil català, encara avui dia, faculta els rectors d'aquelles poblacions sense notari públic de donar validesa als actes testamentals; activitat regulada pels articles 117-119 del Codi de successions de Catalunya, Llei 40/1991 de 30 de desembre (APTM). Pel que fa a Fullea, segons pròpia observació, en els darrers 20-25 anys encara s'ha realitzat algun testament d'aquest tipus.

Número 1: Racional de las dos capellanias de St. Blay y St. Jaume fundadas en la Iglesia de Espluga Calba units a la Vicaria Perpétua de Fullea

(AHAT: Fullea, caixa 5, 23)

Segle XVIII: llatí, alguns documents, i capbreu en cat.

1774-1820: cat., certificats de misses a St. Jaume

1805-1853: cat., certificats de misses a St. Blai

Número 2: Llibre de celebració de misses

(AHAT: Fullea, caixa 5, 22)

1773-1882: català, amb l'anotació de conformitat o de les esmenes a fer en les visites de l'arquebisbe normalment en espanyol, però alguna en català (1788).

1882-1908: esp.

1908-1912: cat.

1913-1936: esp.

1940-1946: esp.

Número 3: Llibre de testaments

(Situació actualment desconeguda, abans a l'APF, Vinaixa)

No ha estat possible de consultar-lo per trobar-se il·localitzable, però conté únicament testaments. D'un estudi anterior hem pogut deduir l'ús de llengües.

1848/6-11-1860: cat.

A partir de 7-11-1860: esp.

Número 4: Enquesta

(AHAT: Fullea, caixa 5, 22, paper solt)

Respostes a una enquesta sobre l'església: estat, rendes, possessions, etc.

1858: esp.

Número 5: Fiesta de Inauguración del Altar Mayor de la Parroquia de Santa María de Fullea

(Arxiu Família Arbós Gabarró)

Díptic referent a la inauguració de l'Alta Major i la benedicció d'una imatge de la Santíssima Trinitat.

Gener 1948: esp., llevat del títol d'una obra de teatre i d'un sàinet (*La suggestió de la novel·la* i *La noia de la portera*) així com dels noms dels personatges que hi intervenen (Sra. Dolors, Senyora que busca pis, Noia del diari...). Els noms de les actrius, tanmateix, estan tots en espanyol (Encarnación Palau, Rosario Pujol, etc.).

3.2. Suport no paper

3.2.1 Segells

Número 1: un segell amb la inscripció “PARROQUIA DE FULLEDA”

(Arxiu Família Arbós-Gabarró)

Finals del segle XIX: llengua desconeguda

3.2.2 Llindes

Les llindes amb inscripcions existents a la població no són massa nombroses i molts cops és impossible d'escatir-ne la llengua ja que només hi ha un nombre corresponent a l'any de construcció de l'edifici. Tot i així, podem afirmar que la darrera inscripció en català és de 1830 i que la primera en espanyol és de 1855.

Número 1: una inscripció en la llinda de pedra de la sagristia, per la part de l'Altar Major, amb lletres pintades de blau que diu “AÑO/ 1847”

1847: esp.

3.2.3 Altres inscripcions

Número 1: inscripció sobre fusta (“ANY 1947”), lletres daurades sobre fons blau cel a l'altar de Sant Josep

1947: cat.

Número 2: inscripció desapareguda consistent en unes lletres pintades sobre la paret de l'Altar Major, prop de la volta, a la banda de la Sagristia.

Feia referència a l'operació de pintar l'església que havien fet uns treballadors de l'Espluga de Francolí. Va desaparèixer en unes obres de restauració a finals de la dècada dels 80 del segle XX.

1947: cat.

Número 3: inscripció circular de la pica baptismal (“EGO • TE • BAPTIZO • IN • NOMINE • PATRIS • ET • FILII • ET • SPIRITV • SANCTI”) sobre un material de tipus semblant al granit. Lletres vermelles, llevat de les inicials de cada mot que són verdes, sobre fons vermellós

Posterior a 1939: llatí

4. Confraries

Les confraries vehiculaven gran part de la religiositat popular i en alguns casos actuaven en certa manera com a entitats de previsió i ajut mutu. A Fullea disposem de notícies sobre aquestes organitzacions a partir del segle XVII, amb les confraries del Sant Rosari i del Sant Nom de Jesús fundades el 1605, i documentació des del XVIII (Continente&Arbós 1993, 132-133).

Número 1: Llibre de la Confraria del Prothomàrtir St. Esteve fundada en la parròquia y Iglésia de Fullea sufragànea de la Paral. de la Espluga Calba

(AHAT: Fullea, caixa 5, 20)

3.1.2 Conté el desenvolupament de la vida de la confraria (ordinacions, comptes, nomenaments de majorals, etc.) en el període 1735-1924.

1735-1882: cat.

1883-1907: esp.

1908: cat.

1912: cat.

1913-17: esp.

1918-24: cat.

Número 2: Llibre de las entradas de la Sacristia de la present Iglésia de Fullea comensant lo any 1773

(AHAT: Fullea, caixa 5, 21)

Es tracta dels comptes dels sagristans de l'Altar Major. Aquest llibre forma un sol volum amb els tres següents.

1770-1863: cat.

Número 3: Llibre de la Confraria de la Doctrina Cristiana

(AHAT: Fullea, caixa 5, 21)

Molt poques anotacions.

1911-1924: esp.

Número 4: Llibre de comptes de la Confraria de la Santa Creu

(AHAT: Fullea, caixa 5, 21)

1796: cat.

1850-1885: cat.

1887-1907: esp.

1908-1911: cat.

1912-1919: esp.

1920-1923: cat.

1923-1924: esp.

Número 5: Llibre de comptes de la Confraria del Nom de Jesús

(AHAT: Fullea, caixa 5, 21)

1769-1884: cat.

Número 6: Confraria de St. Esteve. Fullea-1947

(APF, Vinaixa)

Conté les normes d'un intent de reorganització de la confraria de l'any 1947, així com una llista de socis i els comptes dels anys 1947 i 1948.

1947-1948: català amb algunes anotacions comptables en espanyol.

Número 7: Confraria de Sta. Creu. Fullea-1947

(APF, Vinaixa)

Conté les normes d'un intent de reorganització de la confraria de l'any 1947, així com una llista de socis i els comptes de 1948.

1947: cat. (normes i llista de socis)

1948: esp. (comptes)

Número 8: Confraria del Roser. Fullea-1947

(APF, Vinaixa)

Conté les normes d'un intent de reorganització de la confraria de l'any 1947, així com una

llista de sòcies i els comptes del període 1947-1952.
1947-1948: cat. (normes, llista de sòcies i comptes)
1949-1952: esp. (comptes)

5. Hospital dels pobres

Aquesta institució, amb arrels que es remunten almenys al segle XV, tenia com a objectiu hostatjar els rodamons i fer caritat als pobres i malalts fulledencs encara que no s'estiguessin en l'edifici que li feia de seu, l'actual Ajuntament o una casa propera (Continente&Arbós 1993, 136-138).

Número 1: *Llibre de la administració del Hospital del present lloc de Fullea*

(AHAT: Fullea, caixa 3, 5)

Conté notícia sobre la vida de l'hospital (comptes, almoines, obres, etc.) en el període 1723-1862

1732-1862: cat.

6. Santa Missió

Número 1: Inscripció ("SANTA MISSIO/ 1952") sobre pedra a la base d'una creu de pedra situada al paratge de les Roques, al costat del Garatge de cal Sico, actualment *cal Josep del Sico*.

1952: cat.

7. Producció privada

7.1. Suport paper

S'han quantificat per llengües i períodes temporals els recordatoris de comunió, de confirmació, les participacions de casament i les esqueles conservades per la família Arbós- Gabarró. Som conscients que no hem aconseguit inventariar la totalitat dels produïts dins de l'àmbit fulledenc, però sí una mostra indicativa i molt significativa, almenys pel que fa als recordatoris de primera comunió i a les esqueles.

Les cartes i postals s'envien majoritàriament fora d'una petita comunitat com Fullea i, normalment, si no es tracta d'institucions, no en queda còpia. Aquí en aquest apartat incloem una sèrie de postals, documents de felicitació per onomàstica o festes nadalenques, totes amb origen i final a Fullea, dirigides, llevat d'una, a Valentí Gabarró i Ramona Gaya per les seves filles i famílies respectives.

7.1.1. Recordatoris de la comunió

(Arxiu Família Arbós-Gabarró)

1930-34: 1	cat. (1)	esp. (0)
1935-39: 1	cat. (1)	esp. (0)
1940-44: 2	cat. (0)	esp. (2)
1945-49: 4	cat. (0)	esp. (4)
1950-54: 14	cat. (4)	esp. (10)
1955-59: 14	cat. (4)	esp. (10)
1960-64: 11	cat. (3)	esp. (8)
1965-69: 10	cat. (7)	esp. (3)
1970-74: 8	cat. (6)	esp. (2)
1975-79: 3	cat. (3)	esp. (0)
1980-84: 5	cat. (5)	esp. (0)
1985-89: 3	cat. (3)	esp. (0)
1990-94: 4	cat. (4)	esp. (0)
1995-99: 3	cat. (3)	esp. (0)

7.1.2 Recordatoris de confirmació

(Arxiu Família Arbós-Gabarró)

23-10-1949: 1, esp.

7.1.3 Participacions de casament

(Arxiu Família Arbós-Gabarró)

1988-1999: 5, cat.

7.1.4. Esqueles

(Arxiu Família Arbós-Gabarró)

1945-49: 1	cat. (0)	esp. (1)
1950-54: 0		
1955-59: 2	cat. (1)	esp. (1)
1960-64: 0		
1965-69: 1	cat. (1)	esp. (0)
1970-74: 6	cat. (5)	esp. (1)
1975-79: 9	cat. (4)	esp. (5)
1980-84: 11	cat. (10)	esp. (1)
1985-89: 15	cat. (15)	esp. (0)
1990-94: 13	cat. (13)	esp. (0)
1995-99: 9	cat. (9)	esp. (0)

7.1.5. Documents de felicitació

-23 postals de felicitació per sant o aniversari

(Arxiu Família Arbós-Gabarró)

1951-1965: 5, esp.

1966-1982: 17

cat.: 16

esp.: 1 (14-2-1974)

Sense data: 1, cat.

-7 felicitacions de Nadal

(Arxiu Família Arbós-Gabarró)

1970-1977: 5, cat.

Sense data: 2 cat.

7.2. Suport no paper

7.2.1. Làpides i inscripcions del Cementiri

S'ha de tenir en compte que l'actual emplaçament del cementiri data de finals del segle XIX o principis del XX, ja que anteriorment es trobava ubicat al costat de l'església parroquial en uns terrenys ocupats a hores d'ara pel Jardí i la plaça del Pare Fàbregas. La titularitat del cementiri fou parroquial fins a finals de la dècada dels 60 o principis de la dels 70 del segle XX.

-58 làpides i altres inscripcions (fins el 1996)

(Cementiri Municipal, al costat de la carretera en direcció a l'Espluga Calba).

1909-1939: 2

cat.: 0, esp.: 2, des.[=desconegut]: 0

1940-1949: 0

1950-1959: 4

cat.: 1, esp.: 2, des.: 1

1960-1969: 3

cat.: 1, esp.: 1, des.: 1

1970-1979: 2

cat.: 1, esp.: 1, des.: 0

1980-1984: 3

cat.: 3, esp.: 0, des.: 0

1985-1989: 5

cat.: 4, esp.: 0, des.: 1

1990-1994: 7

cat.: 4, esp.: 0, des.: 3

1995-1996: 2

cat.: 1, esp.: 0, des.: 1

Sense data: 30

cat.: 4, esp.: 3, des.: 23

En la mesura que formen una unitat presencial actualment en un espai determinat, podem fer el següent resum per llengües:

1909-1996: 58

cat.: 19 (32,75%), esp.: 8 (13,79%), des.: 31 (53,44%)

7.2.2. Altres inscripcions

Aquí incloem les inscripcions que apareixen sobre esteles de caràcter commemoratiu funerari, sense pertànyer però a enterraments, que es troben fora del cementiri.

Número 1: inscripció ("DIA 18 DE ABRIL DEL/ ANY 1850 [o 1830]/ PROP DE AQVI/ MAJ GAVARO C/ AIGVE DE UN/ ABRE Y MORI") sobre pedra, en molt mal estat, pràcticament il·legible, situada a la partida de la Cavallera. La cal·ligrafia és irregular i hi ha vacil·lacions en l'ús de majúscules i minúscules.

1850 o 1830: 1, cat.

Número 2: inscripció il·legible sobre pedra on es pot observar una espècie de creu, al costat del camí de la Font, a prop de cal Martí del Gallart.

Finals del XIX: des.

8. Conclusions

1) La manca de sèries completes de documents fa difícil extreure conclusions definitives que potser només serien possibles amb l'estudi de la globalitat d'un bisbat o d'unitats territorials àmplies del mateix. Això fóra possible per a l'arquebisbat de Tarragona que compta amb un ric arxiu de fons diversos parroquials, fundat el 1920 per l'arquebisbe Francesc Vidal i Barraquer (HAT), amb la documentació de més d'un segle d'antiguitat; mentrestant, a la diòcesi de Lleida els fons són molt més pobres i només darrerament s'ha demanat la tramesa dels llibres de registre anteriors al segle XX a l'arxiu del bisbat (Agustí 1994, 163). Si més no, però, esperem que els indicis sobre l'ús lingüístic a Fullea puguin ajudar a completar treballs d'un abast territorial més gran.

2) Els llibres parroquials de registre, els *quinque libri*, no es castellanitzen a Fullea fins al 1867 i per una ordre publicada en el butlletí oficial de l'arquebisbat. Pel que sembla l'ordre afectava a tot el bisbat de Tarragona, la qual cosa implica que aquest fou dels darrers, o el darrer, de l'Estat espanyol en redactar aquesta documentació en llengua castellana.

El rector fulledenc compleix escrupolosament la disposició que determinava el canvi lingüístic i la substitució del català, i a partir del primer de gener de 1867 les partides de baptisme, matrimoni i òbits s'escriuen en espanyol. També succeeix el mateix amb les de confirmació des d'una mica abans, on trobem la partida de 1859 escrita en català i castellà, mentre que aquesta darrera llengua s'imposa des de 1866. Pel que fa al compliment pasqual, detectem una curiosa intermitència de llengües que suposem que deu dependre de la voluntat de cada rector.

La castellanització dels llibres de baptisme, matrimoni i òbits segurament es va recolzar en el fet que les partides que contenien eren documents, en realitat els únics documents fins a la creació del registre civil el 1870, que determinaven legalment la naixença, casament i mort d'un individu. Almenys, amb un raonament semblant actuà el bisbe de Girona Dionisio Castaño y Bermúdez el 1828: "Siendo las partidas de Bautismo, de matrimonio y de defunción fe hacientes en todos los Tribunales del Reyno, se hace preciso que en lo sucesivo se extiendan en idioma castellano que es el idioma del gobierno" (Ferrer 1985, 64).

L'aparició una mica més primerenca de l'espanyol en les partides de confirmació pot ser motivada pel fet que en aquest sagrament té una intervenció directa el bisbe. És a dir, segurament existia en tot el canvi lingüístic una voluntat decidida de la primera dignitat de l'arxidiòcesi que no necessitava, tot i que no els devia rebutjar, arguments de tipus "pràctic" o "legalista". En aquest cas podríem suposar, tot i que no han deixat d'haver-hi "traïdors" lingüístics de nissagues ben nostrades, l'existència en aquest període d'un arquebisbe estranger de llengua no catalana. Tanmateix, en aquest època (1865-1870) la seu tarragonina està ocupada pel lleidatà Francesc Fleix i Solans (GEC 22, 152). El mateix que el 1870 ordenava als capellans que "explenen un breve compendio de la fe católica en lengua vulgar ó materna y para facilitar su comprensión se prohíbe todo otro idioma" (HCC IV, 70; el subratllat és nostre).

La decisió de castellanitzar aquests llibres no deixà a tothom indiferent i coneixem almenys la crítica del capellà de Siurana de Prades (Alt Camp): “És ben curiós que quan los senyors lletrats y hòmens sabis de las ciutats retòrnan lo cultiu de la llengua catalana que cada dia té y manifesta major aprecio en la poètica, així com llibres de devoció, ara lo Govern nos obliga ab esta medida y manament. Me agradaria saber lo que pensa de tal enredo lo senyor arquebisbe Claret que viu a Madrit y resideix a la Cort Reyala perquè recordo que fa cosa d’uns vint anys [...] posava gran empenyo en desterrar de las tronas los sermons castellans de lluhiment per a donar lloch y pas a las prèdicas en llengua catalana que entian tots resultava de major profit. Esperam que Déu Nostre Senyor no nos dexarà de la sua Santa Mà.” (HCC IV, 70). De la qual cosa es sembla deduir l’existència d’algun decret governamental que imposava el canvi de llengües. En l’època que estudiem i la immediata anterior, es van promulgar una sèrie de disposicions legals que podien provocar l’esmentat canvi i que només per esmentar les més extremes temporalment comencen amb la Reial Cèdula d’Aranjuez de 1768 que en l’article VI diu “esto mismo recomendará el mi Consejo a los Ordinarios Diocesanos, para que en sus Curias se actúe en lengua castellana” (Ferrer 1985, 37), una recomanació que va ser aprofitada per a la castellanització en d’altres bisbats com el de Lleida (Agustí 1994, 203-206), i que acaben en la Llei del registre civil de 1870, per la qual qualsevol document no redactat en espanyol s’ha d’acompanyar d’una traducció a aquest idioma. Segons Francesc Ferrer i Gironès (1985, 72) amb això “es vol donar una total reblada d’il·legalitat a tots aquells papers que podien sortir dels registres eclesiàstics”. Per a una cronologia de la castellanització dels diferents bisbats es pot consultar la bibliografia que publica Alfred Agustí (1994, 162-163); així com Pitarch (1994, 169-220), pel que fa referència al País Valencià, i Armangué & Manunta (1993, 15-16) per a l’Alguer.

Moran (1994, 178-179) ens dóna la pista de la motivació última del canvi de llengua en els registres parroquials de l’arquebisbat de Tarragona, tot i que en cap moment l’esmenta específicament, quan afirma que “en els bisbats on s’havia mantingut l’ús escrit del català, fou introduït el castellà aprofitant l’aplicació del Concordat de 1851”. Pel que fa al bisbat de Barcelona, aquest autor remarca la coincidència entre el pas del català al castellà de les actes capitulars (1855) amb el fet que, com consta en una de les primeres actes en espanyol, estigui “arreglada esta Sta. Iglesia conforme al Concordato”. Les pressions, però, devien ser anteriors ja que un diputat carlí per la ciutat de Girona, E. Siscars, el 1871 denunciava que, ja l’any 1840, el capítol catedralici barceloní havia rebut una comunicació perquè el català “se suprimiera en todos los acuerdos que tomará” (Anguera 1997, 231).

Un procés més o menys paral·lel degué passar a la diòcesi tarragonina, on l’any 1867, precisament el de la castellanització dels llibres parroquials fulledencs, tenim notícia que es produí la “reestructuració de l’arquebisbat segons les normes del concordat de 1851” (HAT).

És a dir, al cap i a la fi, l’espanyolització del *cinque libre* de la diòcesi de Tarragona va ser producte en darrera instància d’un tractat internacional, d’un concordat. Tot i així, de la lectura dels 46 articles del concordat (Pérez Alhama 1967, 412-439) cap no fa referència al tema lingüístic, sinó principalment a qüestions econòmiques (béns de l’Església i emoluments dels seus ministres) i administratives (reorganització de bisbats i parròquies seguint el principi d’“uniformar en lo posible la división eclesiástica y civil” [Pérez Alhama 1967, 522]). L’article 45, però, és clar quan diu que “el mismo concordato regirá para siempre en lo sucesivo como ley del Estado en los propios dominios” (Pérez Alhama 1967, 439), i en la mesura que les diferents diòcesis s’anessin adaptant a aquest conveni per força havien de fer de l’espanyol la seva llengua oficial total perquè l’Estat espanyol, almenys des de l’entronització dels Borbons i molt més ja el 1851, només té una llengua vàlida per als usos elevats. Un estat, no ho oblidem, que, per exemple, aquest mateix any 1867 promulgava un decret, signat per la reina Isabel II, que prohibia la representació d’obres dramàtiques escrites íntegrament en una llengua diferent de l’espanyol (Riquer 1999, 116).

3) Els canvis de règim (de monarquia a república o de dictadura a democràcia, en el nostre cas) que determinaren un estatus d'oficialitat de la llengua catalana no necessàriament van significar una catalanització dels registres parroquials. Així, veiem que els *quinque libri* són redactats íntegrament en espanyol durant la Segona República, potser com a conseqüència de les males relacions existents entre el poder civil i el religiós durant aquest període.

Tanmateix, la posterior restauració de la democràcia després de la mort del general Franco, provocà a finals dels 70 i principis dels 80 del segle XX la recatalanització total i absoluta dels registres parroquials fulledencs. Cal esmentar, la catalanització del llibre d'òbits ja a partir de 1973-74, un fet que tal volta es pugui explicar pel caràcter lingüísticament més aperturista del rector d'aleshores, com pel bisbat de Pont i Gol, més procliu al catalanisme, després dels fatídics anys d'Arriba y Castro (1949-1970).

4) La màxima jerarquia eclesiàstica, en aquest cas l'arquebisbe de Tarragona, s'avança en el canvi lingüístic respecte als responsables parroquials. Així, en una primera època, segles XVIII i principis del XIX, trobem que els arquebisbes realitzen en espanyol, alguns cops la seva pròpia llengua materna, les anotacions en els llibres parroquials de la visita pastoral, mentre que la totalitat de l'administració parroquial encara es realitza en català (Continente&Arbós 1993, 137).

D'altra banda, quan la castellanització dels *quinque libre* ja fa més d'un segle que és efectiva, aquestes anotacions comencen a aparèixer en català a principis de la dècada dels 70 (cosa que es pot comprovar en la visita parroquial del 8 de juny de 1974 inscrita almenys en els llibres d'òbits, baptismes i confirmacions) del segle XX de la mà de l'arquebisbe Pont i Gol (1970-1983).

5) A menor grau d'oficialitat, és a dir pràcticament tot allò que no són llibres parroquials, el català resisteix millor l'espanyolització engegada el 1867. Així tenim les notes marginals per deixar constància de la celebració de matrimonis en el llibre de baptismes que es redacten en llengua catalana alguns cops fins les dues primeres dècades del segle XX. O en el llibre de celebració de misses, on en el període 1908-12 es torna a utilitzar el català.

Un altre focus de supervivència de la llengua és en els llibres de les confraries on la primera data d'espanyolització lingüística, referent a la Confraria de Sant Esteve, és de 1883, i la darrera d'ús de la nostra llengua és de 1924, també per a la susdita entitat. També és remarcable que el 1947, en plena postguerra l'intent de reorganització de les confraries de Sant Esteve, Roser i Santa Creu fos en català.

Cal veure-hi ací la clara voluntat o la simple inèrcia de molts clergues, però no pas de tots, de continuar emprant la llengua pròpia en tots aquells àmbits on no existís una interdicció clara eclesiàstica. Cal, però, observar que darrere el rector hi havia un poble cada cop més alfabetitzat –mal alfabetitzat, amb tota seguretat, almenys fins ben avançat el segle XX– en espanyol que tendiria cada vegada a un major ús escrit d'aquesta llengua. Així tenim que en la reconstitució de confraries de 1947 les normes i la llista de socis, redactades pel rector, són en català mentre que els comptes a càrrec de confreres ja es fan en espanyol.

6) La data d'espanyolització del llibre de testaments coincideix pràcticament amb la Llei del notariat de 1862 que especifica que "Los instrumentos públicos se redactarán en lengua castellana y se escribirán con letra clara, sin abreviaturas, y sin blancos" (Ferrer 1985, 70). Lògicament, en aquest cas és una llei civil qui efectua el canvi de llengua, sense intervenció eclesiàstica, ja que els capellans actuen en determinats casos com a notaris, una activitat deslligada, almenys teòricament, de la religiosa.

7) Pel que fa al franquisme, l'església fulledenca constitueix el darrer reducte on la llengua catalana té un cert ús normal. Ús habitual pel que fa al nivell oral: no tenim notícies de misses en castellà a Fullea, llevat darrerament d'algun enterrament o altra celebració important que afecti alguna família preponderantment hispanòfona, tot i que no dubtem que en algun cas extraordinari es pogués produir alguna predicació en espanyol, però no devia ser pas el cas de la Santa Missió que en ple 1952 es permetia alçar una creu a la base de la qual hi ha una inscripció en català. És clar que no podia haver protestes per la utilització del català en la celebració de les misses, relativament habituals durant la immediata postguerra en d'altres llocs i que en una data com el 1969 encara provocarien tensions a Girona mateix (Solé&Villarroya 1993, 220-222) perquè mancava a la població base social (pocs hispanòfons, almenys de primera llengua) i base sociològica (els propis "franquistes" locals tenien un nivell de competència en espanyol ben baix).

A nivell escrit, a més de la reorganització de les confraries de 1947 i de la base de la creu suara esmentades, tenim l'existència de dues inscripcions, una actualment desapareguda, a l'església, a més de les comunicacions del rector als feligresos fixades al cancell, almenys des de finals dels anys 60 del segle XX, redactades en català. Destaquem que l'any 1948, el díptic anunciant la inauguració de l'Altar Major està redactat en castellà. Es tractava, tanmateix, d'un document amb transcendència no estrictament local ni eclesiàstica del qual se'n devia fer una bona difusió pública. Tot i així, dins dels actes d'aquesta inauguració, podríem dir que a l'aixopluc de l'Església, es representarien dues obretes de teatre en català per un grup de noies de Tarrés, una de les quals (*La suggestió de la novel·la*), s'havia portat a escena en aquesta població l'any anterior amb motiu d'una altra festa religiosa (Arbós&Arbós 1999, 176).

També, com a mínim des de mitjans de la dècada dels 60 del segle XX, el llibre de catecisme usat en la catequesi era redactat en català. D'aquesta època disposem d'un *Catecisme de la Doctrina Cristiana. 2n grau. Text nacional* editat a Madrid, el 1962, per la Comisión Episcopal de Enseñanza.

9) Les mostres privades escrites que afecten d'una manera o altra al fet religiós (esqueles, participacions de confirmació, primera comunió, matrimoni, làpides del cementiri), almenys que ens hagin pervingut, són escasses fins a la dècada de 1950 a 1960. Tinguem en compte que l'emplaçament actual del cementiri deu ser de principis del XX i per tant no disposem de cap làpida o text que hi pogués haver en l'anterior; a més, els documents de comunicació tipus esquila o recordatori de primera comunió no es generalitzarien fins als anys 60 o més tard.

Tot i així, si ens limitem a les sèries més representatives que hem aconseguit estudiar (recordatoris de primera comunió i esqueles) podem definir a grans trets una sèrie de períodes:

- 1930-39: català
- 1940-49: espanyol
- 1950-64: espanyol preponderant, presència del català
- 1965-79: català preponderant, presència de l'espanyol
- 1980-99: català

Notem un punt d'inflexió cap a la preponderància del català cap a mitjans dels 60, potser degut a la influència del concili Vaticà II, que coincideix amb el canvi de llengua que observem en les postals de felicitació de la família Arbós-Gabarró. En aquesta mateixa època també, cap al gener de 1966, s'inicia la campanya "Volem bisbes catalans" (Riquer 1999, 174).

És a dir, la generalització social de l'ús de determinats documents implicarà un augment important de la utilització de la llengua catalana que aconseguirà ser majoritària deu anys abans del final del franquisme però que no s'acabarà de normalitzar fins després del seu acabament.

10) Durant els segles XIX i XX, el fet religiós a Fulleda s'ha expressat en tres llengües: llatí, la llengua (tradicional) de l'Església; català, la llengua (pròpia) del poble, i espanyol, la llengua (imposada) de l'Estat. Actualment, a principis del segle XXI, oblidat ja sembla definitivament el llatí, el català ocupa tot l'espai comunicatiu d'àmbit "religiós" amb alguna presència de l'espanyol.

9. Bibliografia

[Agustí 1994] AGUSTÍ, Alfred. *Llengua i església a la Lleida del XVI al XVIII*. Edicions de la Universitat de Lleida. Lleida.

[Anguera 1997] ANGUERA, Pere. *El català al segle XIX*. Empúries. Barcelona.

[APPM] "Els arxius parroquials i patrimonials del Maresme". Internet.
[http://194.224.132.11/biblio/congres/1B\(2\).htm](http://194.224.132.11/biblio/congres/1B(2).htm)

[Armangué&Manunta 1993] ARMANGUÉ, Joan & MANUNTA, Francesc. *Doctrina cristiana. I catechismi catalani dei vescovi Radicati e Arduino. Catechesi e predicazione in Alghero dal XVIII al XX secolo*. La Celere Editrice. L'Alguer.

[Arbós&Arbós 1999] ARBÓS i PASCAUL, Antoni & ARBÓS i PALAU, Ramon M. Tarrés. *Tessel·la nacional*. Diputació de Lleida. Lleida.

[Continente&Arbós 1986] CONTINENTE CUEVAS, Juan Antonio & ARBÓS GABARRÓ, Santiago. *Fulleda i Agustina d'Aragó*. Ajuntament de Fulleda. Fulleda.

[Continente&Arbós 1993] CONTINENTE CUEVAS, Juan-Antonio & ARBÓS GABARRÓ, Santi. *Fulleda, un poble de les Garrigues*. Diputació de Lleida. Lleida.

[Ferrer 1985] FERRER i GIRONÈS, Francesc. *La persecució política de la llengua catalana*. Edicions 62. Barcelona.

[GEC] *Gran Enciclopèdia Catalana*. Fundació GEC. Barcelona, 1986-19892.

[HAT] "Història de l'Arquebisbat de Tarragona". Internet. <http://www.fut.es/~arqbt/historia.htm>

[HCC] *Història de la cultura catalana*. Edicions 62. Barcelona, 1995.

[Moran 1994] *Treballs de lingüística històrica catalana*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Montserrat.

[Pérez Alhama, 1967] PÉREZ ALHAMA, Juan. *La Iglesia y el Estado español*. Instituto de Estudios Políticos. Madrid.

[Pitarch 1994] PITARCH, Vicent. *Parlar i (con)viure al País Valencià*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Montserrat.

[Queralt 1999] QUERALT i BOLDÚ, Ramon. *Impacte ambiental del despoblament*. Pagès editors. Lleida.

[Riquer 1999] Riquer, Borja de (dir.). *Cronologia dels Països Catalans. Història, societat, economia, cultura, ciència*. Pòrtic. Barcelona.

[Solé&Villarroya 1993] SOLÉ i SABATÉ, Josep M. & VILLARROYA, Joan. *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes, 1936-1975*. Curial Edicions Catalanes. Barcelona.

Lo forn de Vidre de Fuleda II^a Part

Montse Arbós Gabarró

